

Skipulagsstofnun

Jóhanna Hrund Einarsdóttir

Borgartún 7b

105 REYKJAVÍK

Garðabær, 6.6.2025

Málsnúmer: 202505-0027

LA

Efni: Matsskyldufyrirspurn vegna breytingar á farvegi Austurkvíslar innan friðlands Þjórsárvera.

Vísað er til erindis Skipulagsstofnunar sem barst í gegnum Skipulagsgátt þann 13. maí 2025 þar sem óskað er eftir umsögn Náttúrufræðistofnunar um matskyldufyrirspurn vegna breytingar á farvegi Austurkvíslar sem er innan friðlands Þjórsárvera.

Landsvirkjun fyrirhugar gerð leiðigarðs og rásar í Austurkvísl Þjórsárvísla á malareyrum skammt ofan Þjórsárlóns. Tilgangur framkvæmdanna er að leiðrétta breytingar sem að hafa átt sér stað á rennsli kvíslarinnar og beina henni aftur í Þjórsárlón. Þjórsárvíslar renna innan friðlands Þjórsárvera, þær skiptast í Austur- og Vesturkvísl, og hefur Austurkvíslin runnið í Þjórsárlón en Vesturkvíslin í suðvesturátt. Á undanförunum árum hefur Austurkvísl Þjórsárvísla verið að brjóta sér leið yfir í farveg Vesturkvíslarinnar og nú rennur Austurkvíslin aðeins að litlum hluta í Þjórsárlón. Ef fram heldur sem horfir að ekkert af Austurkvísl renni í Þjórsárlón orsakar það minni raforkuframleiðslu á ári, þar sem vatnið fer þá ekki í Þórisvatn og þaðan um Vatnsfell-, Sigöldu-, Hrauneyjafoss-, Búðarháls-, Sultartanga- og Búrfellsvirkjun. Í dag er Vesturkvíslin orðin töluvert vatnsmeiri og farin að dreifa úr sér með tilheyrandi rofi á gróðurlendi innan friðlands Þjórsárvera.

Náttúrufræðistofnun hefur farið yfir greinargerð matsskyldufyrirspurnar og gerir eftirfarandi athugasemdir.

Friðland í Þjórsárverum var fyrst friðlýst 1981, og hún endurskoðuð 1987 og 2017. Markmið friðlýsingar er að tryggja víðtæka og markvissa verndun gróðurlendis Þjórsárvera í heild sinni, vistkerfi veranna, rústamýravist, varpstöðva heiðagæsa, víðernis, sérstakrar landslagsheildar og menningarminja, auk fræðslu til almennings um verndargildi svæðisins. Margskonar alþjóðlegir samningar um vernd gilda fyrir Þjórsárverin s.s. Ramsarsamningur um votlendi og fuglalíf, Bernarsamningur um verndun plantna, dýra og rústamýra, samningur um líffræðilega fjölbreytni og landslagssamningur Evrópu. Þar að auki er stór hluti friðlandsins skilgreindur sem víðerni sem hefur rýrnað vegna miðlunarlóna. Friðlandið er afar mikilvægt náttúruverndarsvæði með hátt verndargildi á alþjóðavísu.

Þjórsárvíslar, Vestur- og Austurkvísl, eru jökulár sem eiga upptök sín undan Þjórsárjökli og flæmast um jökuláreyrar til suðausturs þar sem þær að lokum renna í Þjórsá. Þetta er virkt landmótunarferli sem tekur sífelldum breytingum, ekki síst á tímum loftslagshlýnunar þegar flestir jöklar landsins eru að hopa.

Fyrirhuguð breyting á farvegi felur í sér uppbyggingu á um 593 m löngum leiðigarði sem verður um 5 m breiður og 1,5 m hár. Grafin verður 50 m breið rás austan við leiðigarðinn og jökulvatni Austurkvíslar

veitt í rásina. Framkvæmdin er fyrst og fremst ætluð að viðhalda vatnsbúskap miðlunarlóna og raforkuframleiðslu. Í greinargerð framkvæmdaraðila er einnig bent á að með þessari aðgerð sé komið í veg fyrir rof á gróðurlendi og í því sambandi er nefndur Höfðinn og Riminn út frá honum til norðurs. Í Höfðanum eru rústamýrar en sunnan við þær er rask vegna mannvirkja sem tengjast yfirfallssvæði Þjórsárlóns og sem dregur úr verndargildi svæðisins. Á nýlegum loftmyndum má sjá að svæðið norðan við Höfðan er að mestu áreyrar með gróðurhulu í þurrum farvegum.

Náttúrufræðistofnun tekur ekki undir þá umfjöllun í greinargerð að verið sé að „leiðrétta breytingar“ á rennsli jökuláa. Hér er um að ræða náttúrulegar breytingar á jökuláreyrum sem eru vel þekktar og ættu ekki að koma á óvart. Á bls. 12 í greinargerð kemur fram að framkvæmdaraðili gerir sér grein fyrir að um tímabundið úrræði sé að ræða. Þar stendur: „*Ljóst er að Austurkvíslin mun áfram hlaupa um áreyrar sínar með tilheyrandi rofi og tilfærslu á efni. Ef og þegar þær aðstæður eru uppi að líkur eru til þess að einhver hluti Austurkvíslarinnar hlaupi í Vesturkvíslina. Mögulega er því þörf á því að endurtaka veitinguna í líkingu við það sem á undan er lýst.*”

Náttúrufræðistofnun bendir á að í friðlýsingu Þjórsárvera kemur skýrt fram að vistgerðir og jarðminjar innan friðlandsins skulu fá að þróast eftir náttúrulegum lögmálum og á eigin forsendum. Í 11. gr. auglýsingar kemur fram að óheimilt er að breyta rennsli vatna, en jafnframt að halda má við virkjanamannvirkjum innan friðlandsins. Stofnunin metur breytingar á farvegi Austurkvíslar vera nýja framkvæmd á áður óröskuðu svæði en ekki viðhald á núverandi mannvirkjum. Framkvæmdin er inngríp í náttúrulega virka ferla með ófyrirséðum afleiðingum.

Friðlandið í Þjórsárverum er einstök landslagsheild og þó að lítið sé gert úr áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda þá er samt sem áður verið að breyta náttúrulegum ferlum og raska yfirborði sem mun hafa áhrif á landslagsheild innan friðlandsins og á víðerni.

Eins og fram hefur komið telur Náttúrufræðistofnun fyrirhugaða framkvæmd innan friðlandsins í Þjórsárverum óæskilega vegna mikils náttúrulegs verndargildis svæðisins á alþjóðavísu og auk þess sem framkvæmdin stangast á við friðlýsingarskilmála friðlandsins. Þar að auki gera framkvæmdaraðilar ekki ráð fyrir að um varanlega lausn sé að ræða og því er ekki útséð í hvaða „leiðréttingar“ þurfi að grípa til í framtíðinni.

Það er mat Náttúrufræðistofnunar að framkvæmdin skuli háð mati á umhverfisáhrifum.

Virðingarfyllst,

Lovísa Ásbjörnsdóttir
jarðfræðingur